

1. Bevezetés

Az olasz történeti szakirodalom Fiume első világháború alatti történetével foglalkozó részében gyakran felbukkan a tápiósülyi civil internálótábor, ahol 1915 és 1918 között több száz olasz állampolgárt, illetve fiumei olasz nemzetiségű magyar állampolgárt tartottak fogva a magyar hatóságok. Az olasz szakirodalom több esetben megemlíti a kiskunhalasi gyűjtőtábor is, mint – a tápiósülyi mellett – az olasz internáltak szenvedéseinek és halálának helyszínét.¹ Ezeket az adatokat, illetve a halálozással kapcsolatos számokat a magyar kutatók is átvették, írásaikban visszaköszönnek.²

Úgy tűnik, hogy a világháborúk veszteségeivel, illetve emlékezetkultúrájával foglalkozó olasz történészek komoly figyelmet szenteltek azoknak a fiumei és nem fiumei olaszoknak, akik az első világháború alatt a kiskunhalasi, de főleg a tápiósülyi táborban raboskodtak vagy meghaltak.³ A témával foglalkozó egyik legismertebb történész, Amleto Ballarini 1985-ben írt munkájában hívta fel a figyelmet az olasz történelem eme elfelejtett szegmensére. Munkájában hangsúlyozta, milyen fontos lenne, hogy a tápiósülyi olasz áldozatok se kapjanak kevesebb figyelmet és megemlékezést a második világháború vagy más korszak olasz halottaitól.⁴ Ballarini véleményét más olasz történészek is osztják. Így Francesco Lamendola, aki szerint az olasz emlékezetkultúrában a tápiósülyi internálótáborban meghalt olasz személyek – annak ellenére, hogy több munkában is szóba kerül a sorsuk – nem kapták, illetve kapják meg a kellő figyelmet.⁵ Lamendola a tápiósülyi olasz tragédiát is az „elhallgatott”, de legalábbis – a maga teljességében – kibeszéletlen olasz történeti tragédiák közé sorolta.

A táborokban elhunytak számának tekintetében eltérő számokat adnak meg az ezzel foglalkozó kutatók. A Fiumével foglalkozó magyar munkák közül Fried Ilona 140 főnyi halottról tesz említést. A szerző megemlíti, hogy Kiskunhalasra és Tápiósülyre internálták a városból a „gyanús” személyeket, akik közül 140 fő Tápiósülyön meghalt a járványok és az alultápláltság következtében.⁶ Ahogy már korábban említettem, Tápiósüly a táborban elhunyt olasz civil áldozatok révén a háborús emlékezetkultúrában is helyet kapott. Ennek

---

¹ Stelli, 2015: 187.

² A fiumei olaszok internálásáról említés szintjén, konkrét számok nélkül megemlékezik még Ordasi, 2018: 28.

³ Így tesz például Silvino Gigante, aki 1928-ban kiadott könyvében megemlékszik a fiumei hazafiak elhurcolásáról Magyarországra, név szerint is megemlítve Tápiósülyt és Kiskunhalast. Gigante nem ad meg pontos számot, pusztán annyit közöl, hogy az internáltak közül a tápiósülyi és a kiskunhalasi táborban sokan meghaltak a nélkülözések és a járványok következtében. Gigante, 1928: 163–164.

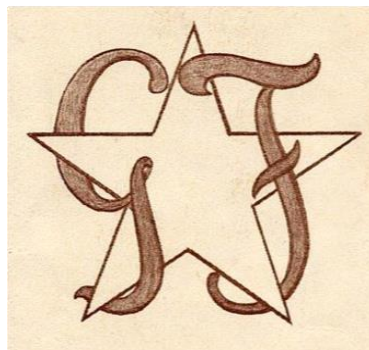
⁴ Ballarini, 1985: 9–10.

⁵ Lamendola, 2015.

⁶ Fried, 2001: 118. Szükséges megjegyezni a szerző a közölt adatokat nem látta el lábjegyzettel, így állításai sajnálatosan ellenőrizhetetlenek.

szép és megható megnyilvánulása volt az az emlékmű, amelyet a helyi önkormányzat és a Fiumei Tanulmányok Társasága⁷ 1996-ban közösen állított a süllysápi temetőben, annak a 149 fiumei állampolgárnak az emlékére, akik e tábor területén lelték halálukat az első világháború alatt. Ettől valamivel kevesebb, 129 fiumei áldozatot említ a település történetét feldolgozó, és az első világháború 100. évfordulójára kiadott helytörténeti munka.⁸

Az olasz nyelvű, tudományos igényű munkák szerzői közül Giovanni Stellit kell megemlíteni, aki úgyszintén 149 halottról tesz említést.⁹ A Rodolfo Decleva által írt, Fiume történetével foglalkozó helytörténeti kiadványban foglaltak szerint is 149 fiumei személy halt meg a táborban az alutápláltság, a kolera és a hideg miatt.¹⁰ A kutató az általa közölt számot feltehetően Stelli munkájából vette át. A már említett Francesco Lamendola 177 főre becsüli a táborban elhunyt olaszok számát.¹¹ A Kiskunhalasra telepített olaszokról Végső István – elsősorban a település történetével foglalkozó – kutatásai révén értesülhetünk. Becslése szerint 10–50 olasz származású internált élt a településen az első világháború alatt, akiket többnyire magánháznaknál szállásoltak el. 1917-ben az internáltak száma 47 volt a településen, akik közül 9 nő volt. Egy, ez év februárjában keletkezett lista szerint 15 fiumei olasz volt Kiskunhalason rendőri őrizet alatt. Végső István vizsgálatai szerint Tápiósülyel ellentétben, Kiskunhalason 1914 és 1918 között egyetlen olasz származású vagy fiumei olasz személy sem hunyt el.¹² Kiskunhalasra egyébként a Giovine Fiume mozgalom 16 tagját internálták, közöttük Luigi Cussart és Attilio Depolit.¹³

A Giovine Fiume jele¹⁴

⁷ A Társaságot (olaszul La Società di Studi Fiumani) 1923-ban alapították abból a város történetének kutatása céljából. Első elnöke Guido Depoli volt. A Társaság működése során több alkalommal szünetelt, 1960-ban azonban Rómában újjáalakult. Lásd.: Fiume: una città di frontiera.

⁸ Katus–Kuczsa, 2013: 51.

⁹ Ez a szám véleménye szerint a fogva tartott olaszok 20%-a volt. Stelli, 2015a: 178.

¹⁰ Decleva, 2014: 15. A város száz évét röviden ismertető munka tévesen a kolera jelöli meg a legfőbb halálókként. A kiütéses tifusz volt, amely 1917 februárja és májusa között több mint ezer internált civil halálát okozta.

¹¹ Lamendola, 2015.

¹² Végső, 2010: 82–84.

¹³ Stelli, 2015: 187.

¹⁴ Fiume: una città di frontiera.

Jelen munka középpontjában azok az olasz állampolgárok és olasz nemzetiségű fogva tartottak állnak, akik 1915 és 1918 között a tápiósülyi civil internálótábor foglyai voltak. A tanulmány elején arra a kérdésre keresem a választ, hogy Fiume esetében miért internálták őket a magyar hatóságok annak ellenére, hogy magyar állampolgárok voltak. Ezután szeretném röviden bemutatni a táborban, illetve a településen rendőri őrizet alatt élő olaszok helyzetét, körülményeit, illetve megkerülhetetlen pont a tábor infrastruktúrájának bemutatása és kialakításának menete. A tanulmány súlyponti kérdése az itt őrzött olaszok veszteségeinek számbavétele. Ennek során a feltárt dokumentumok vizsgálatával és összevetésével szeretnék kísérletet tenni a tábor területén elhunyt olasz származású személyek számának meghatározására. Ezen belül a fiumei halottak viszonylatában megvizsgálom a magyar és az olasz tudományos gondolkodásban jelen lévő különböző halálozási számokat és kísérletet teszek a táborban elhunyt fiumei illetőségű halálos áldozatok számának pontosabb megadására is. Nem képezi részét a tanulmánynak Fiume közjogi változásainak ismertetése, az egyes irredenta, nacionalista csoportok, pártok vagy politikusok mélyreható bemutatása. Ezek pusztán olyan mértékben kerülnek említésre, amennyiben azt a tanulmányban leírtak jobb megértéséhez elengedhetetlennek gondolom.

2. Az irredentizmus kezdetei Fiumében és a Giovine Fiume mozgalom

Fiume rövid történetét tekintve 1466-ban került a Habsburgok birtokába, ebben az időben Belső-Ausztria részét képezte. 1717-től szabad kikötő volt, 1776-ban Horvátországhoz csatolták oly módon, hogy azt horvát tanács útján valójában magyar tanács igazgatta. 1779-ben Mária Terézia rendeletével a magyar korona része (*corpus separatum*) lett, amit a magyar országgyűlés törvényre is emelt 1807-ben. A város 1848 és 1868 között Horvátországhoz, majd 1868-tól ismét Magyarországhoz került. 1867-től Andrássy miniszterelnök kinevezett kormánybiztos segítségével kívánta igazgatni a várost. A területet a magyar köznyelv Tengermellékként tartott számon és Fiume városán kívül annak közvetlen környezetét is magába foglalta. Területe 21 négyzetkilométer, lakosainak száma az 1910-es népszámlálás adatai szerint 49,806 fő (48,6% olasz, 25,95% horvát, 13,04% magyar, 5,08% szlovén, 4,65% német, 2,68% egyéb) volt.¹⁵ A város olasz polgársága ragaszkodott az 1848 előtti kiváltságokhoz, a nyelvi és közigazgatási autonómiához a magyar kormány felügyelete alatt is. Ez ellen a magyar kormánynak sem volt ellenvetése, mert komoly szerepet szánt Fiumének, mint a tengeri kereskedelem csomópontjának.¹⁶

---

¹⁵ Szíjj, 2000: 664.

¹⁶ Bán, 1989: 136.